

6. політична нація – це об'єднання політично активних дорослих громадян всіх народів-етносів багатонародної країни, а не тільки титульного народу. З активних політичних громадян відбувається рекрутування політичної еліти, які складають основний професійний владний прошарок державного апарату чиновників.

Література:

1. Варзар І.М. Із контекстів минулих літ: Вибране концептуальних і мемуарних вимірах. Кн. 1: Держава і народ-етнос у політологічному дискурсі. – 592 с. – К.: ФАДА, ЛТД, 2003 – С. 224.
2. Варзар І.М. Співвідношення соціального та етноісторичного начал у побудові і функціонуванні політичної нації / у кн. Еліти і цивілізаційні процеси формування націй / за ред. О.О. Рафальський, Т. 2., ТОВ УВПК „ЕксОБ” – К., – 2006., – С.86.
3. Степико М. Сучасний етап становлення української політичної нації: характерні особливості //Стратегічна панорама. – 2004. – № 1. – www.niisp.gov.ua
4. Степико М. Українська політична нація: проблеми становлення //Політичний менеджмент 2004. – № 1. – С.23.
5. Телезвернення Президента України Віктора Ющенка з нагоди Дня Соборності 22 січня 2007 року // Офіційне Інтернет-представництво Президента України. – <http://www.president.gov.ua>
6. Тишков В. После многонациональности // Знамя. – 2003. – № 3. - <http://magazines.russ.ru/znamia/2003/3/tishh-ph.html>
7. Ультерматт У. Этнонационализм в Европе. М.: Российский гуссударственный гуманитарный университет. – 2000. – С.120,122.

*Климкова І.І.,
здобувач кафедри політичних наук
НПУ імені М.П.Драгоманова*

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР

Постановка проблеми. Політична культура є якісною характеристикою не лише політичної свідомості і поведінки, але й політичних інститутів, організацій, політичної системи і політичних відносин.

Існує поняття «культура управління» і «політична культура». Якщо про політичну культуру як соціальний феномен існує достатньо великий обсяг наукової літератури, то поняття «культура управління» є недостатньо розробленим. Існує думка, згідно з якою культура управління пов'язується з зовнішнім функціонально-організаційним аспектом управлінської діяльності і ніяк не пов'язується з її змістом, політичними і моральними цінностями, з політичною культурою суб'єктів управління. Проте центральною ланкою управління є управлінське рішення, в якому віддзеркалюються морально-політичні, професійні якості працівників управління: їх досвід і навички підвищують його політичну якість, а форми і методи, які організують управлінське рішення, створюють необхідні умови для реалізації політичної культури її суб'єктів.

Деякі питання дослідження політичної культури на інституційному рівні розробляються в працях К.Ерроу, Л.Пая, А.Бірча, В.Жукова, Б.Краснова, В.Сергеева, М.Бірюкова, Л.Полуяна, І.Фасеева, Т.Василевської тощо. Так, наприклад, російські науковці

В. Жуков, Б. Краснов зазначають, що на інституційному рівні політична культура передбачає наступні «показники»:

- методи управління системою (демократичні, авторитарні, тоталітарні);
- методи прийняття і здійснення політичних рішень;
- методи взаємодії з іншими політичними системами та інститутами;
- методи регулювання соціально-політичних конфліктів;
- тип електорального процесу (форм і методів організації виборів);
- засоби захисту корпоративних (національних) інтересів [1,691-692].

Основний текст статті. Будучи за своєю сутністю політичним, управлінське рішення регулює різні сфери суспільних відносин: економічну, соціальну, політичну, духовну. Мета як головний компонент рішення, яке приймається, разом з умовам і засобами досягнення її складає зміст управлінської акції, а політична культура такого рішення прямо залежить від врахування і реалізації інтересів соціальних груп, інтересів усіх громадян в умовах становлення демократії.

Політична культура управлінського рішення в політичному житті визначається тим, наскільки глибоко відповідають рішення, які приймаються, вимогам потреб суспільства, ступеню розвитку політичних відносин і політичної свідомості, наскільки адекватними є форми і методи, які визначаються рішенням, а також політичного професіональної діяльності суб'єкта, який приймає політичне рішення.

Поняття політичного професіоналізму найбільш адекватно може бути розкрито і проаналізовано в контексті професійної культури політика, державного діяча, яка включає до себе такі основні компоненти, як політична культура політика, управлінська культура, моральні, волевові якості. Типологічні і стильові різновиди політичної культури (демократичної, авторитарної тощо) визначають різні напрямки розвитку політичного професіоналізму, а ступінь опанування політиком соціально-політичними і управлінськими технологіями може виступати мірою розвитку і рівнем його професіоналізму. Відповідно, основним показником моральної компоненти в діяльності політика виступає, з одного боку, ступінь орієнтації на політичні дії, а з іншого, рівень його відповідальності за рішення, які він приймає і їх наслідки.

Інституційні механізми виявляються в політичному професіоналізмі в функціонуванні тих політичних, правових, ідеологічних, наукових, освітніх інститутів, які культивують і відтворюють в суспільстві той чи інший тип політичної культури. Персоналістські прояви політичного професіоналізму адаптують через інститути політичної соціалізації і політичної культури (лідерські, мотиваційні і волевові, пізнавальні, комунікативні, моральні здібності і якості політичного діяча).

Слід відзначити те, що прагнення зрозуміти природу і спроби раціонально сконструювати суспільство, зробивши його форми осмисленими, є тісно взаємозалежними між собою. Як розвиток науки й філософії в античні часи збігався зі хвилею революцій у грецьких полісах, що викликали до життя пряму демократію, так і інтелектуальні досягнення Нового часу виробили нові форми державності - представницьку демократію й ідею про поділ влади.

В цей час було закладено три ідеї - політичне представництво за допомогою прямих виборів, розподіл влади, свобода політичної діяльності, що поступово утворили теоретичний базис сучасної демократії. Проте дослідження того, що таке демократія тривають до сьогодні, маючи як теоретичний, так і практичний характер.

Ідеї парламентаризму можна пов'язати з раціональною колективною діяльністю «кращих» представників суспільства, що викликає низку питань про те, на якій підставі обранні представники народу вважаються «найкращими» і яким чином здійснюється в стінах парламенту колективна діяльність по виробленню законів. Чи загалом варто вважати, що «одна голова - це добре, а дві - краще»? Тим більше, з огляду на те, що в парламенті «розумів» не два, а кілька сотень? Є чимало досліджень особливостей впливу на поведінку

людини групи, колективу, які можуть заперечити дане твердження. Зрозуміло, що для того, щоб велика кількість людей поводитися розумно, повинен існувати певний порядок їхньої взаємодії. Виникає необхідність у соціальній організації, структурі, що втілюється в правилах поведінки, тобто в процедурі. У процесі обговорення проблем члени парламенту взаємодіють один з одним, аргументують свою думку, обмінюються знаннями. Як зазначають російські науковці М.Бірюков, В.Сергеев: «Процес парламентської діяльності по виробленню рішень - це, по суті, той же процес зміни структури знань, що, відповідно до новітніх досліджень процесу мислення в сфері когнітивної науки й досягнень в галузі штучного інтелекту, відбувається у свідомості однієї людини при обмірковуванні й прийнятті рішення. Відмінність полягає в тому, що при колективному прийнятті рішення процес трансформації знань є екстериоризованим. Програма, що визначає хід міркувань винесена назовні й перетворена в процедури, що регламентують діяльність організації. В остаточному підсумку будь-яка організація - це свого роду «штучний інтелект», який реалізується не в комп'ютерному процесорі, а в соціальних процедурах, уставах і регламентах, що регулюють її діяльність. При цьому величезна частина роботи відбувається, звичайно, у свідомості людей, які утворюють цю організацію, але чим жорсткішими є процедури, тим більше передбачуваними (і більш підконтрольними) є результати [2, с.68].

Використовуючи метафору «штучного інтелекту», науковці пояснюють наскільки є можливим таку діяльність, як парламентська, називати розумною і доходять цікавих висновків: «Очевидно, колектив навряд чи може бути розумніше однієї винятково розумної людини, але ставка при створенні парламентської системи зроблена зовсім не на це: колектив, який складається з пересічних, «середніх» людей, може (за певних умов) бути розумнішим, ніж кожний з них окремо. І роль процедури - забезпечити ці умови. Але - що ще важливіше - публічний характер дискусій робить «мислення» такого колективного розуму доступним для спостерігача й, отже, контролю з боку тих, хто делегує депутатів. А це важко уявити відповідно до обраного народом лідера, що приймає власні - можливо, більш компетентні рішення в тиші в тиші кабінету після приватних обговорень із радниками...Труднощі полягають, звичайно, у тому, що далеко не завжди парламент відповідає критерію «колективної розумності». Іноді він перетворюється в юрбу, якою диригують і маніпулюють демагоги, іноді розколюється на безліч ворогуючих груп, які лише заважають одна одній дійти будь-якого розумного рішення, прирікаючи тим самим парламент на параліч і демонструючи «нерозумність» принципів, які лежать у його основі, що в остаточному підсумку неминуче призводить до підсилення авторитарних настроїв у суспільстві [2, с. 68].

Загалом в політичній науці проблема вивчення передумов стійкості і стабільності представницьких органів влади є однією з центральних при дослідженні представницької демократії. Частково ці питання аналізувалися у працях К.Ерроу, зокрема проводився аналіз обставин, при яких процедура прийняття рішень більшістю голосів стає неефективною. Так, К.Ерроу виявив парадоксальну ситуацію, згідно з якою, при наявності більше, ніж двох альтернатив єдиною умовою, що гарантує ефективне прийняття рішення у будь-яких обставинах, є наявність «диктатора», який здатний пропонувати те, яким чином їм варто голосувати [3].

Хоча дослідженням діяльності колективних органів прийняття рішень за допомогою аналізу голосувань присвячений значний обсяг наукової літератури (Г.Саймон, Д.Марч, Л.Планкет, Г.Хейл), питання про те, яким чином і в якій мірі виявляються теоретичні можливості неефективності, що пов'язані з тими або іншими політичними реаліями, залишається, проте, відкритим.

Дослідження парламенту, парламентської діяльності, які проводилися в рамках політичної науки, переважно використовують інституціональний підхід, який концентрується на вивченні процедури голосування при прийнятті рішень в парламенті, дослідженні формальних і неформальних його структур. Інституціональний аналіз,

безперечно, є необхідним компонентом дослідження діяльності представницьких інститутів, проте він виявляється, на наш погляд, недостатнім і не повним.

Необхідно зазначити, що парламент - не лише «соціальний механізм», який будується і функціонує за певними правилами. Це - організація, тобто сукупність, з одного боку, структур, правил взаємодії й, з іншого боку, живої свідомості людей, яку становить як сам депутатський корпус, так і обслуговуючий його апарат. Таким чином, сукупність знань, звичок, поведінкових стереотипів, соціальних установок людей, що діють у парламенті, істотно впливає на його функціонування. У такому разі варто звернутися до теорії менеджменту, яка розглядає організацію, що складається з формальних структур, а також акцентує увагу дослідника на неформальних соціокультурних факторах, на її «внутрішньому середовищі».

Застосування цього підходу до дослідження діяльності представницьких установ дозволяє значно поглибити її розуміння, особливо в тих випадках, коли вони (представницькі установи) діють у культурному середовищі, що значно відрізняється від того, у якому зародилася сама ідея парламентаризму.

У той же час слід зазначити, що концентрація уваги на голосуванні як на основній діяльності парламенту є досить спрощеним, обмеженим розумінням природи процесу прийняття рішень. При такому баченні проблеми підсумкове колективне рішення представляється простою сумою індивідуальних рішень осіб, що становлять колектив. У дійсності спілкування, обмін інформацією (у комісіях, комітетах, безпосередньо під час сесій на засіданнях і в кулуарах) становить фундамент парламентської діяльності і є тим матеріалом, який потребує аналізу.

Не заперечною є представницька функція парламенту, проте досліджуючи поняття «представництво», варто звернутися до наступних моментів.

А.Бірч у книзі «Представництво» виділяє три основних аспекта цього поняття: 1) делегування повноважень; 2) «типовість», володіння типовими, середніми характеристиками певної групи осіб; 3) символ [5].

Справедливо зазначають вже згадані нами російські науковці М.Бірюков і Сергеев, що парламент реалізує всі три змісти представництва. Депутати - представники, які делеговані виборцями. Парламент у цілому - «представник» нації. Особливого значення ця функція набуває в кризових для суспільства ситуаціях. У такій ситуації передбачається, що парламент виражає реакцію суспільства на політичну ситуацію. Проте адекватне представлення думки суспільства є можливим лише в умовах постійно діючого зв'язку із суспільством, і тут величезну роль відіграє наявність у суспільстві ефективної системи обміну інформацією, насамперед вільних засобів масової інформації.

Третій зміст - представництво як символ - також є важливим для розуміння ролі й функцій парламенту в суспільному житті. Парламент символізує демократію, і у випадку загрози демократичному устрою саме парламент як символ цього ладу виявляється під найбільшою загрозою з боку опонентів демократії й основним об'єктом захисту її прихильників. Неefективний парламент, втрачаючи роль символу, одночасно підриває й легітимність тієї політичної системи, в межах якої він функціонує.

Діяльність парламенту як організації визначається цими трьома змістами «представництва». Голосування ж це часткова реалізація тільки першого з них. Проте цей перший зміст представництва лежить в основі й іншого найважливішого виду парламентської діяльності - переговорів. Парламент - це система переговорів, що ведуться постійно [2, с.70-71].

Найважливіше питання, що неминуче виникає при дослідженні діяльності представницьких інститутів державної влади - проблема соціального середовища, у якому повинно бути реалізованим парламентське представництво, тобто чи впливає і у який спосіб політична культура суспільства на реалізацію кожної зі згаданих трьох функцій

представництва? Співвідношення цих функцій буде, мабуть, помітно змінюватися залежно від тієї культурної традиції, у рамках якої створюється й діє представницький інститут.

Щоб відповісти на це питання, необхідно визначити, які чинники здійснюють вплив на формування культури парламентської діяльності. На наш погляд, це політичні традиції, політичні цінності, політичні стереотипи, політичні норми, політичні міфи, політичний досвід, які складають політичну культуру суспільства, політичної еліти, що, безумовно віддзеркалюється і на культурі парламентської діяльності.

Політична культура – явище динамічне, таке що змінюється з розвитком суспільства. Зміна типів політичної культури в національному просторі може відбуватися як еволюційно, поступово шляхом поетапного витіснення одних систем орієнтацій і моделей поведінки іншими, так і радикально, прискореними темпами в умовах національних потрясінь, заколотів, переворотів, що між іншим, не сприятиме демократизації суспільства. Виходячи з цього можна розглядати динаміку культурної традиції як постійний процес подолання одних видів соціальноорганізованих стереотипів і утворення нових. При цьому традиція і інновація є взаємообумовленими поняттями: інновація – це потенційна база для утворення стереотипів культурних традицій, а традиції виступають як необхідна передумова творчих процесів, які визначає їх спрямованість. З вищезазначеного випливає те, що політична культура формується на основі як традицій, так і під впливом інновацій як іншої форми існування традицій.

Варто усвідомити, що є комплекс політичних традицій, які відповідають певному рівню розвитку суспільства, а є ті політичні традиції, яких суспільство поступово повинно позбутися, тобто політичні традиції здатні відігравати як творчу, так і деструктивну роль у суспільстві. Гідними для наслідування є ті, що діють на благо того чи іншого народу. Особливо це стосується тих суспільств, які трансформуються. Загалом, для молодих держав, які перебувають у процесі розбудови і зміцнення своєї державності, нове потребує опори на авторитет давнини. «Націоналізація» історії, розвінчання старих кумирів, піднесення на п'єдестал нових героїв, зміна державних символів – усе це є одним з головних механізмів затвердження «нових старих» політичних традицій. Зміст того, що беруть нові панівні сили з минулого, як правило, залежить від соціально-політичного характеру перетворень, більш радикальні зміни залишають менше місця старим ідеям, нормам, інститутам. Менш радикальні йдуть шляхом їхньої лібералізації й модернізації.

Важливим є і поведінковий досвід, проте він є значно варіативнішим: у рамках одного типу політичної культури існує багато різних його форм. Можна також стверджувати, що поведінковий досвід тісно пов'язаний із психологічним типом особистості. Це можна пояснити наступним чином: типові сценарії вирішення проблем, як і самі проблеми, у різних сферах суспільної діяльності різні, успіх же політичної кар'єри багато чим обумовлюється психологічними особливостями конкретної людини. Людина, яка здатна зробити прекрасну кар'єру у військовій сфері завдяки своїй твердості й прямоті, навряд чи може досягти такого ж успіху у дипломатичній, де цінуються гнучкість і вміння йти на компроміс. Проте не лише сфера діяльності обумовлює поведінковий досвід, вагомий вплив здійснюють культурної традиції.

Отже, як можна побачити, існує багато підходів до проблеми структуризації політичної культури. Проте, слід відзначити, що в політичній культурі можна виділити відносно постійний «субстрат», який визначає її соціально-політичний зміст і надає їй певну ідейно-політичну спрямованість, а також «змінні» компоненти, зміна яких залежить від кон'юнктурної ситуації суспільного життя. Стрижень політичної культури складають її ідеологічні, соціально-політичні, соціально-психологічні компоненти, які визначаються суспільно-історичними, національно-культурними, соціально-економічними та іншими сталими чинниками, умовами. Саме вони характеризуються відносною сталістю, мають тенденцію до відтворення. До цих компонентів належать, як правило, орієнтації і установки людей відносно існуючої суспільно-політичної системи, її інститутів і організацій, правил

суспільно-політичної поведінки і діяльності, це і морально-етичні цінності, національно-психологічні норми поведінки, традиції, стереотипи тощо. «Змінні» ж компоненти політичної культури – це ті, які піддаються змінам під впливом тимчасових чинників: погляди і орієнтації певних політичних діячів, окремих груп людей, деякі інститути політичної системи, політичні настрої тощо.

Аналізуючи тоталітарне суспільство як зсередини, так і ззовні, багато науковців виходили з його неприродності й підтримували гіпотезу про обмеження та зневагу природних прав людини. Гіпотеза про природні права людини змушує припустити, що тоталітаризм - це насильно начеплені на суспільство кайдани. Скинувши їх, воно знаходить свободу, що негайно приводить до набуття в повному обсязі природних прав. Перехід від тоталітаризму до представницької демократії із цього погляду представляється простим і легким завданням, вирішення якого (по усуненню штучних перешкод) досягається як би саме собою, автоматично.

Аналіз політичної ситуації в Східній Європі, починаючи з осені 1989 року, змусив поставитися до подібної точки зору з великою обережністю. У процесі соціальної трансформації виявився новий феномен - посттоталітарна фаза розвитку суспільства, багато рис якої настільки були несподіваними, що мимоволі напрошувався висновок: стандартні політичні й економічні рецепти по реконструкції й реорганізації цього суспільства, спрямовані на те, щоб прищепити йому «основні досягнення світової цивілізації», просто не спрацьовують. І справа не в тім, що рецепти ці погані. За роки свого панування тоталітаризм перетворює суспільство, формує таку свідомість, такі інституціональні структури й такі соціальні групи, що всі рецепти форсованого переходу до стану гармонії з «цивілізованим світом» відкидаються і тими силами, які здатні здійснити необхідні реформи. Результатом чого виступає втягування суспільства в усе більш глибокі соціальну, економічну й політичну кризи.

Політична культура, насамперед соціальна онтологія й поведінковий досвід, мають колосальну інерцію. Коли проекти й починання, орієнтовані на досвід інших країн і інших культур, проектується на систему онтологічних установок масової свідомості, вони рідко одержують адекватне тлумачення. Самі того не помічаючи, учасники політичного дискурсу “перекладають” терміни чужої культури на звичну мову, навіть якщо синтаксис цієї мови й не відповідає структурі тієї реальності, які вони начебто б намагаються відтворити. У цих умовах інституціональні інновації супроводжуються великими перешкодами, оскільки навіть мікроскопічні помилки в «налаштуванні» складного соціального механізму різко негативно відтворюються на його ефективності. Суспільство ж – при самому сприятливому ставленні до ідеї реформ - навряд чи стане наполягати на впровадженні інститутів, які знову й знову демонструють свою неефективність.

Можливо, однією з ключових труднощів є розуміння сутності суспільного буття, характеру і змісту політичної діяльності (недооцінка ролі соціальних інститутів, заперечення нового) тобто пов'язується зі сферою соціальної онтології політичної культури. Звичайно, така соціальна онтологія може відтворюватися лише в суспільстві зі слабо вираженою інституціональною структурою, яка притаманна була радянському суспільству. Поведінковий досвід, що набувається в процесі інституціональної творчості в остаточному підсумку розмиває цю онтологію. Суспільство ж, у якому функціонують інститути, які генерують інституціональні інновації, являє собою принципово новий тип політичної культури.

З усіх інститутів, створених для вироблення й втілення в життя інституціональних інновацій, найважливішими (принаймні на нинішньому етапі історії) є інститути представницької демократії. З цього погляду доля українських реформ прямо залежить від перспектив українського парламентаризму. Мова йде не стільки про конкретні політичні рішення й акції, скільки про зміну культурної парадигми культурної політики.

Література:

1. Общая и прикладная политология: Учебное пособие / Под общей ред. В.И.Жукова, Б.И.Краснова. – М., 1997.
2. Бирюков Н., Сергеев В. Парламентская деятельность и политическая культура //Общественные науки и современность. – 1995. - №1. – С.66-75.
3. Arrow K.J. Social Choice and Individual Values. – New York, 1951.
4. Simon H.A. Administrative Behavior. - New York, 1957.
5. Birch A.H. Representation. - London, 1971.

*Кубасевич Е.,
докторант МАУП*

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

Постановка проблеми. Комунікації відіграють виключну роль у процесі створення у свідомості індивідів політичної картини світу, а отже, можна окреслити ті специфічні закономірності, що притаманні впливу політичної комунікації на трансформацію політичних цінностей індивіда.

У цьому контексті необхідно підкреслити роль політичного дискурсу, у межах якого може змінюватися розуміння змісту політичних цінностей [1] Логічно, що послідовно, зі зміною розуміння змісту цих цінностей, трансформація відбувається з цілями, мотивами, нормами, способами дій, змістом картини політичної реальності. Усе це обумовлює інший зміст політичної поведінки індивіда.

Тому слід відзначити, що відповідність того чи іншого політичного процесу нормам, прийнятим індивідом, чи навіть сам факт досягнення суспільством (групою, індивідом) поставленої мети також може відбуватися в межах політичного дискурсу [2]. У межах дискурсу може бути узгоджене те, що певне суспільство, наприклад, досягло злагоди та соціальної стабільності та ін.

Основний текст. Розглянемо схематично трансформації цінностей у ході їх екстраполяції на політичну сферу. Так цінності виживання та його гарантії можуть набути двох протилежних змістів: плюралізму та узгодження інтересів усіх соціальних груп чи повний контроль за суспільством та керованість усіх сфер його життя. З цього логічно формуються протилежні цілі: утворення демократичної та соціальної держави чи формування тоталітарної держави. Протилежні норми: повага до прав особистості, вирішення питань у контексті діалогу різних соціальних груп тощо чи виправдання будь-яких дій необхідністю досягнення політичної мети. Протилежні вихідні для відтворення політичної картини світу: наявність різних політичних сил та їх інтересів і необхідність діалогу між цими силами та узгодження їх інтересів тощо чи існування своїх політичних сил та єдино правильних поглядів і ворожих сил із хибними шкідливими поглядами. Протилежні способи досягнення політичної мети: у межах прийнятих процедур вирішення політичних питань чи за будь-яку ціну. А отже, і протилежні види політичної поведінки та змісту політичних дій індивіда.

Таким чином, роль політичної комунікації в процесі трансформації «тлумачень політичних цінностей» полягає в тому, щоб змінити одне розуміння конкретних політичних цінностей на інше, тобто переконати, що пропонується інтерпретація політичних цінностей є